

Munkiana

Et Børns mund
Woville
og hunk.

Jeg var ikke mere - ja, lad mig nu se - jeg fyldte 7 år, da Synagogen i København blev idetvundet af forbrændt, og jeg var inde i den da det skete forfærdeligt og delte sig i flammer og den 2. dag inden var det, at -- ja, jeg kan ikke have været med meget over 4 år. Det første, jeg tænkte, var, at jeg blev vækket ved en underlig lyd, en thud som eller en skrammen, jeg lød et flubst og brønde, og jeg drøinte, men saa kom den sørgelige lyd, og det var en smilende lyd igennem mig. "Hvad!" tænkte jeg og i det øjeblik, "Hvad!" men ingen svarede mig, og de i samme øjeblik var, hvor lidt i side, og tænkte sig eller hvad om mig som de plejede. Et langt stykke Tid ~~var~~ ^{helt igennem det tid} inden det kunde røre mig. Så oplyste jeg, at jeg var i en fremmed land. Lige efter frokost var jeg i en skole, og det var det første, jeg havde været der, og alle Børnene i den skole, det var alle mine Gyde børn og det var det første, jeg havde tænkt, hvor jeg var, det var et fremmed Værelse men dog var det mig. I den skole, jeg var op og ned af Børnen og ind i Sættelse

Kaj Munk Selskabet

Bestyrelse:

Formand:

Christian Grund Sørensen, Hovhedevej 16a, Hovheden, 9530 Støvring
tlf. 23 11 81 62 mail: cgs@km.dk

Næstformand og kasserer:

Peter Øhrstrøm, Stokrosevej 5, 9380 Vestbjerg,
tlf. 99 40 90 48, E-mail: poe@hum.aau.dk

Anne Marie Munk Sørensen, Peter Fabers Vej 15, St. Tv., 8210 Århus V
tlf. 42 77 51 24, E-mail: annemariamunk@hotmail.com

Ricardt Riis, Carit Etlars Vej 25, 8700 Horsens,
tlf. 75 62 54 28, E-mail: rriis@mail1.stofanet.dk

Jon Høgh, Tim Kirkevej 37, 6980 Tim,
tlf. 97 33 34 49 , E-mail: fam.hogh@post.tele.dk

Hjemmeside: www.munkiana.dk

Redaktion: Jon Høgh,

Redaktør for forskningsartikler i tidsskriftet: Mogens Pahuus.

Grafisk produktion: meller.dk

Cover: Suzanne Eide Knudsen.

Forsidebillede: Første side af Kaj Munks håndskrevne novelle
"Et Barndomsminde"

Munkiana udgives i samarbejde med Kaj Munk Forskningscentret ved Aalborg Universitet,
www.kajmunk.hum.aau.dk

Kommende Munkiana: Munkiana udkommer fast to gange årligt, forår og efterår.

Deadline for indsendelse af artikler, man ønsker optaget i tidsskriftet, er 1. april og 1. oktober. Lejlighedsvis vil temanumre og særnumre supplere de to faste numre.

Artikler indsendes til redaktør **Jon Høgh: fam.hogh@post.tele.dk**

Forskningsartikler i Munkiana

Artikler, der ønskes optaget som forskningsartikler, vil blive underkastet fagfællebedømmelse (peer review) efter den standard, som traditionelt gælder i det internationale forskningsmiljø, således som det er beskrevet på Forskningsministeriets web-site. Artikler, der er optaget i Munkiana på denne måde, bliver specielt markeret som forskningsartikler.

Professor emeritus Mogens Pahuus, Aalborg Universitet, har redaktionsansvaret for forskningsartiklerne i Munkiana – herunder for ledelsen af review-processen.

Indholdsfortegnelse

Jon Høgh: Introduktion	4
Kaj Munk: Et Barndomsminde	7
Kaj Munk: Et Barndomsminde - den håndskrevne novelle	10
Kaj Munk: Giv Kejseren, hvad Kejsers er, og Gud hvad Guds er	15
Kaj Munk: Giv Kejseren, hvad Kejsers er, og Gud hvad Guds er - den håndskrevne novelle	19
Johan de Mylius: To nyfundne Munknoveller - set ud fra en litterær vinkel	25
Søren Dosenrode: To nyfundne Munknoveller - og deres politiske ramme	29
Peter Øhrstrøm: To noveller om livssyn og tro	35

Introduktion

Af Jon Høgh

Man må undre sig over, at Kaj Munk i sit korte liv nåede at skrive så meget, som han gjorde. Som dramatiker skrev han 69 skuespil, hvoraf mange er blevet betegnet som noget af det bedste i nyere tids danske dramatik, et par filmmanuskripter, to jagtbøger, der slet ikke indeholder alle hans muntre og stemningsfulde jagtbreve, som han havde aftale med National Tidende om at offentliggøre, tre prædikensamlinger, genfortællinger af Apostlenes Gerninger og Lukasevangeliet, en rejsebog og erindringsbogen 'Foraaret saa sagte kommer' samt et meget omfattende antal avisartikler, de fleste skrevet til Jyllands-Posten, hvor Kaj Munk var blevet journalistisk medarbejder i 1931.

Men han skrev også flere digtsamlinger, bl.a. 'Tempelvers', 'Navigare necesse – Tolv Digte om Danmark 1940', 'Sværg det, Dreng' og 'Den Skæbne ej til os', der blandt andet indeholder 'Den blaa Anemone'. To af hans digtsamlinger, 'Knaldperler' og 'Danmark, lidt om Folk og Fædreland fortalt de kære af mine Landsmænd, Børnene' henvender sig til børn. Som børnelitteratur kom også fra hans hånd en lille bog i 1942 'Jesus' Historier. Genfortalt for de Smaa'. Og nu er der kommet mere til, to nyfundne noveller, som tager udgangspunkt i to tekster fra evangelierne.

Den første af de nyfundne noveller er 'Et Barndomsminde' som er en gendigtning af mirakelberetningen om synagogeforstanderen Jairus' datter: Engang bad synagogeforstanderen, Jairus, Jesus følge med hjem og lægge hænderne på hans datter, der lå for døden, så hun kunne blive rask og leve. Jesus fulgte ham. Men undervejs kom der bud fra synagogeforstanderens hus, at den lille pige var død. Men uden at ænse, hvad der var blevet sagt, sagde Jesus til Jairus: "Frygt ikke, tro kun!" Sammen med Peter, Jakob og Johannes gik han ind i huset og videre ind, hvor barnet lå. Han tog pigen ved hånden og sagde: "Lille pige, jeg siger dig, stå op!". Og pigen stod op og begyndte at gå omkring.

Den anden novelle hedder 'Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er. Novellen er en gengivelse af "Skattens mønt" med Jesus' allegoriske svar på farisæernes sofistiske spørgsmål om, hvorvidt det er i orden, at fromme jøder betaler skat til kejseren. Jesus bad dem om at vise ham "Skattens mønt", en denar, og fortælle ham, hvis portræt og navn, der er fremstillet på mønten. De svarede, som rigtigt var, at det var kejserens. Da sagde Jesus til dem, at de skulle give kejseren,

hvad kejserens var, og – allervigtigst – Gud, hvad Guds var. Den unge og umodne Eli, der følger Jesus, forstår ikke svaret. Derfor forlader han Mesteren, men da han er blevet gammel og vis, indser han, at det sidste i Jesu svar er det afgørende.

Forskerne mener, at novellerne er skrevet i efteråret 1941, og at de var tiltænkt National Tidende, der af den tyske besættelsesmagt var underkastet censur, hvorfor de to tekster ikke blev offentliggjort. Manuskripterne lå mellem de papirer, som National Tidendes redaktør, Aage Schoch, efterlod sig ved sin død. Begge manuskripter er erhvervet af Kaj Munk Forskningscentret fra en privat samler.

Det kan være, at Kaj Munk, efter at have skrevet novellerne og gennem arbejdet med dem, fandt inspiration til at genfortælle Jesus' historier for de små året efter.

Det er med stor glæde, at Kaj Munk Selskabet kan udsende dette særnummer af Munkiana indeholdende de to genfundne noveller, der første gang er offentliggjorte henholdsvis den 31. marts 2021 i Kristeligt Dagblad og den 6. februar 2022 i Nordjyske.

Munks tekster ledsages her af korte kommenterende artikler af professorerne Johan de Mylius, Søren Dosenrode og Peter Øhrstrøm.

Novellerne er transskriberet af Peter Øhrstrøm og Jette Vibeke Damsgaard Madsen.

Et Barndomsminde

*Novelle
af Kaj Munk*

Jeg var ikke mere end - ja lad mig nu se - jeg fyldte 7 Aar, da Synagogen i Kaper-naum blev ødelagt af Jordskælvet, og 2 Aar inden var det, at -- ja, jeg kan ikke have været ret meget over 4 Aar.

Det første, jeg husker, var, at jeg blev vækket ved en underlig Lyd, en Hvæsen eller en Skraben, jeg laa et Øjeblik og troede, jeg drømte, men saa kom den een-gang til, og der jog en prikkende Angst igennem mig. „Mor!” hviskede jeg ud i Mørket, „Mor!” men ingen svarede mig, og da jeg rakte Hænderne ud, hver til sin Side, var hverken Far eller Mor om mig, som de plejede.

Et langt Stykke Tid krøb jeg sammen under Tæppet uden at turde røre mig. Saa opdagede jeg, at jeg laa i en fremmed Seng; lige strax troede jeg, jeg var stjaalet; for Røverne fra Jeriko var paa den tid en Rædsel i alle Børnetanker i de Egne. Men da mine Øjne havde vænnet sig til Mørket, kunde jeg skimte, hvor jeg var; det var nok et fremmed Værelse, men dog vort eget Hus.

I samme Øjeblik, jeg blev klar over det, for jeg op og ud af Sengen og ind i So-veværelset, men paa Tærsklen standsede jeg som foran et Drømmesyn. Søster laa i sin Seng, saadan som hun havde ligget den sidste Uge, men hun trak Vejret somme tider næsten slet ikke og saa et Par Gange med den hvæsende eller skra-bende lyd, der havde vækket mig. Ved siden af Sengen sad Mor. Hun var saa bleg, at hendes Ansigt ligefrem lyste, ja, lyste skarpere end den osende Fakkell ved Hovedgærdet; jeg var ved at tro, at det ikke var Mor alligevel; ikke bare, fordi hun var saa bleg, men ogsaa sad hun saa kantet – jeg kom til at tænke på min lille Gedebuk, Morgenen efter at den var død.

Far havde bøjet sig frem mod hende, ruskede hende i Skulderen og talte haardt til hende, Far, der altid var bare glad og mild, saa selv de haarde Ord i Skriften, naar han læste dem i Synagogen, næsten fik Klang af Kærtegn. Jeg blev ude af mig selv af Vrede og jeg løb frem for at slaa ham; men med et saa jeg Mor løfte Haanden og give Far et Klap på Kinden og saa sagde hun: „Det er smukt af dig, du vil trøste mig, men over for Døden gælder ingen Trøst.” Hun sagde det Ord Døden i saa haard en Tone, at jeg blev stiv over hele min lille Krop; jeg forstod på eengang, hvad Mor mente; Søster, min egen eneste store Søster, var ved at dø.

Jeg vaagnede op ved, at Tænderne hakkede af Kulde i Munden paa mig. Saa be-gyndte jeg at græde. Mor ikke saa meget som drejede Hovedet, men Far løb hen

til mig, pakkede mig ind i et Uldtæppe og satte mig paa Mors Skød. Mor tog ikke om mig, og da jeg vilde prøve paa at stryge hendes Kinder, var de saa kolde, at jeg forskrækket tog Hænderne til mig. Saa satte Far sig ned ved siden af Mor og løftede mig op paa sine Knæ. Længe sad vi saadan. Da slog Søster Øjnene op, men der var ikke Blik i dem; der var bare Forvildelse og Mørke. Jeg var ved at Skrige, men turde ikke for Mor, der sad der og var saa død. Og saa sad vi atter hen og sagde ingenting, og Faklen oste, og en Edderkop firede sig ned fra Loftet og begyndte at slaa ud til et Spind.

„Nu har vi været gift i 13 Aar, Mor”, sagde saa Far, „13 Aar af bare Lykke; vi kunde ikke vente, at det skulde blive ved.”

Mor hørte visst ikke, hvad han sagde. Lidt efter hviskede hun: „Jeg vidste ikke, det var saa svært at miste.”

Saa var der stille igen, og jeg begyndte at fryse og vilde gerne i Seng nu, men turde ikke sige noget. Og Edderkoppen spandt, og Faklen oste, og nu skrabede Søster hele Tiden Bunden for at faa de sidste smaa Stykker Luft med.

Saa saa Mor pludselig paa Far – aah, det var som Vejret standsede i min Hals af Angst. „Hvad skulde vi med hende? Havde vi aldrig haft hende, havde vi heller aldrig oplevet denne Stund.”

Og igen tog Far Mor haardt i Skulderen og sagde: „Du skal tie, du skal være rolig, hører du.”

Og Far blev ved at snakke for Mor: „Du skal se, det kan vende sig endnu; saa længe der er Liv, er der Haab.” Og jeg sad paa Fars Knæ og det var i min Mave lige som jeg havde spist sure Æbler, for jeg kunde høre paa Fars Stemme, at han løj.

Da kastede Mor sig ned over Søsters Seng og raabte: „Det er ikke sandt; der er ikke Haab mere; det er Døden, det er Døden, og mod Døden formaar vi ingenting.”

Og Far sprang op, og jeg gled ned af hans Knæ og ned paa Gulvet, og Far stod ved Benenden og vred sine Hænder, og han saa ud i Ansigtet ligesom vor gamle Havekarl Tobias, da han havde hugget Leen ind i sin Fod.

Jeg rejste mig op, og jeg blev saa hidsig, saa hidsig; mine Hænder knyttede sig og rystede som i Krampe, og Vandet stod mig i Øjnene; jeg vilde raabe noget, Stemmen slog klik for mig, men endelig fik jeg det frem: „Dengang min Gedebuk døde, da sagde I ligesaadan, og saa gravede I den ned. Men Tolderens Juda han sagde næste Dag, at det skulde I aldrig have gjort, aldrig. I skulde have sendt Bud efter Jesus.”

Mor blev rusket ud af sin Tilstand ved at se mit Raseri, og Far blev helt forskrækket over mig. Og saa slipper min Hukommelse op for den Nat. Jeg synes, jeg hører Far og Mor skændes, og en Pige kommer og løfter mig op og bærer mig i Seng.

Da jeg vaagnede næste Morgen, fortalte Pigerne mig, at Søster var død; en Del af Naboerne var allerede troppet op, og jeg kom strax fra Morgenstunden i mit fine tøj. Jeg syntes, det hele var forfærdelig spændende; men saa saa jeg Mor, og hendes Ansigt det var saadan, at – at der kom mig en Klump i Halsen og jeg sagde til mig selv: „Nu bliver vi aldrig, aldrig, aldrig glade mer.”

Søster laa i sin Seng og var saa smuk; der brændte Lys omkring hende, og det var ligesom hendes Øjenvipper og Munden bevægede sig paa saadan en Maade, at man alligevel godt vidste, de gjorde det ikke. Jeg ved ikke, men jeg syntes, jeg stod og blev vred paa Søster, som ellers altid havde været mig saa inderlig kær og altid havde knuselsket mig, jeg stod og blev saa vred paa hende over, at vi aldrig kunde blive glade mer.

Med et var der nogen, der raabte, at nu kom Far med Jesus.

Nu, saa mange Aaar efter, er der mærkelig nok kun een Ting, jeg kan huske af hint Øjeblik; det er, at idet Jesus gik forbi mig, standsede han bare et Sekund og rettede mod mig et Blik aah saa alvorligt. Det for igennem mig ved dette Blik, at det var så Synd for Søster, det var saa Synd for os allesammen, ja, for hele Verden og endda ogsaa for Gud i Himlen, at hun var død. Jeg kom til at græde, saa jeg rystede af Graad. Folk trængtes og skubbedes omkring mig, men til sidst blev der helt stille, jeg opdagede, at jeg stod ganske alene i Forstuen til Dødsværelset. Saa hørte jeg en fremmed Stemme sige - og jeg vidste strax, det var Jesus' -: „Men giv hende nu noget at spise!” og så var han pludselig gaaet forbi saa træt, men med et Smil til mig, et straalende Smil.

Far og Mor kaldte Søster for Talitha fra den Dag af, jeg ved ikke hvorfor, men det gjorde de nu. Der blev aldrig talt mellem os 4 om det underfulde, der var overgaaet vort Hus; vi regnede det vel for alt for helligt. Og først nu, da jeg er bleven meget gammel, kan jeg fortælle om det, og kun som her, naar jeg sidder mellem Børnebørn og Børnebørnsbørn. - Vi fik ikke Lov at beholde Søster saa meget længe. Hun døde allerede 3 Aar efter. Da var Jesus ikke mere paa Jorden. Men denne gang græd vi ikke over Talitha. Mor pyntede hende saa smukt og var selv med til at fly hende til Jorde. Og vi sang Lovsange ved Graven. For nu vidste vi, at Jesus er Herre over alle Ting, ogsaa over Døden.

Giv Kejseren, hvad Kejsereis er, og Gud, hvad Guds er

Novelle
Af Kaj Munk

{S. 1}¹

Drengen var ikke mere end 17 Aar. Men det er maaske ogsaa den Alder, da det kan koge hedeit i En. Og det kogte i Eli. I to Maaneder havde han holdt sig nær til den unge Mester fra Nazareth, indsuget hvert Ord, der faldt fra hans Mund, stjaalet sig til at røre ved de Blomster, der havde baaret hans trætte Legeme, naar han havde undt sig et Hvil ved Vejen.

I to Maaneder havde Eli ikke været i sit Hjem. Og saa skulde det just ske, at da han stak Hovedet ind i Aften bare for at sige til sin Mor, at hun ikke skulde nære Frygt for ham, for han var stadig i bedste Behold, da stod den lille snuskede Zecchinus i Stuen for at opkræve Skatten til Kejseren; og Elis Far krummede den krumme Ryg yderligere og sled sig med sine slæbende Skridt hen over Gulvet til Dragkisten, hvor Denarerne laa omhyggeligt aftalte og lagt til Side just til dette Øjemed.

Bly og tavs stod Drengen i Døren og bed sig i Læben. Fra Hus til Hus slimede Zecchinus sig, og ikke een spyttede paa ham, ikke een løftede Haanden til Slag. Guds udvalgte Folk fandt sig uden Kny i at være Slaver for den Fremmede, for Hedningen. Oh, om han blot havde været ældre, om han blot havde været anset nok til at kunde vove sig frem med Spørgsmaal til Mesteren! Hvad vilde han ikke give for af ham at kunde faa Svar paa det pinende Problem: "Er det tilladt at give Kejseren Skat?"

{S. 2}

Den lille Eli var ikke den eneste, der hængte efter Profeten af Nazareth. En talrig Skare af Folkets brede Lag, der sukkede under det romerske Tyranni og som ingen Tillid havde til sine egne Førere, havde i en Fortvivlelse vendt sig til den nye Profet i et Galgenhaab om, at han var den, der kunde vise Vej.

Og jo mere hans Stjerne steg hos Masserne, des mere skuledes der til ham af de Herrer og Overlagene, der betragtede sig som privilegerede til at tale paa Folkets Vegne. Der var Sadukæerne, som saa Folkets Redning i, at alting for Guds Skyld kunde gaa saa roligt som muligt, og som, hvis Kikkerten havde været opfundet den Gang, vilde have sat den for det blinde Øje, der i hvert Fald var opfundet. Og

der var Farisæerne, hvis Vaaben var Tavshed, Indesluttethed, Surhed og Foragt. Endelig var der Herodianerne, som foretrak Sædet mellem de to Stole. Lidet var disse Partier enige om; men deri enedes de, at hørte de Jesu Navn nævne, da saa de rødt. De saa rødt i Fællesskab. De lagde Raad op sammen mod denne Opviger². De skyede intet Middel for at komme ham til Livs.

Nu fandt en fantasifuld Hjerne imellem dem paa, at man maatte kunne tvinge ham bort fra den Kurs midt mellem Scylla og Charybdis³, han hidtil saa snedigt? eller saa naivt? i hvert Fald lykkeligt havde formaaet at holde. Man maatte kunne tvinge ham til en Stillingtagen, der enten fik det jødiske Folk til at droppe ham eller fik dets Herre, Romerne, til at rette deres uhyggelige Opmærksomhed paa ham.

{S. 3}

I det Øjeblik, Eli havde faaet samlet sit Mod sammen til at træde frem for Mesteren med sit Spørgsmaal, dukkede Deputationen frem i Vejsvinget. Det gav et Sæt i Knøsen, han fik Kvalme af Forskrækkelse, han tænkte: nu gælder det min kære, kære Mesters Liv.

Ak Herodianeren Kenaja var en vandrende Statue af Affabilitet, selv Farisæeren Mattatias formaaede at præstere et Skøjerglimt⁴ i Øjet. Kenaja gjorde endog et lille Buk, og Mattatias slog ud med Haanden som over for en Ligemand. Det var dem en Ære ... og Lykke ... at møde saa særpræget en Ordets Forkynder som den nazaræiske Mester; denne sjældne Vare Sanddruhed Tiderne var jo onde ... Mennesker gik Krogveje de søgte at bevare Skinnet for at redde Skindet, høhøhø ... men her var endelig en Mand, der lærte Guds Vej i Sandhed og ikke brød sig om nogen, ikke saa paa Menneskers Person; netop af saadan en Personlighed vilde det være af enestaaende Betydning at faa en Udtalelse til den Enquete, der i Øjeblikket optog Sindene i de højere Samfundslag: om det var tilladt at give Kejseren Skat eller ej.

Eli vovede ikke at aande. Han havde helt glemt i Øjeblikket, at det var hans eget Spørgsmaal. Han mærkede kun, at Luften var ladet med Forvarsel for dødbringende Uvejr. Han saa paa de to Spørgere, der næppe orkede at bevare Smilene om deres bange Mund, han saa paa Mængden, der stod ubevægelig; Hoved ved Hoved. Saa saa han paa Mesteren, hvis Blik hvilede alvorligt, næsten sørgmodigt granskende paa de to Interviewere.

{S. 4}

Det var langt ud paa Natten, inden Drengen kom saa meget til sig selv igen, at han overhovedet blev sig bevidst, han endnu var til. Etsteds i Bjergene laa han, og hans Ansigt var grimet og ophovnet af Graad.

Da Mesteren omsider havde svaret, havde han spurgt efter Skattens Mønt og pegtet paa Drachmen, de bragte ham: Hvis Billed og Indskrift er dette? „Kejserens”, havde de mumlet, de to, og Mesteren havde nikket: „Saa giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er.”

En uhyre Lettelse havde gjort Drengen saa slap i Knæene, at han følte det, som om han løftedes: Jesus havde klaret den, det var godt gjort, mageløst; der stod de to og vidste hverken ud eller ind. Og Folk havde klappet i Hænderne, og han havde selv klappet og raabt og kylet sin Hue til Himmels og fanget den igen. Og saa var der pludselig påkommet ham en Ækelhed, og han havde listet sig bort fra dem alle som en gildet Hund. Var dette den Helt, han tilbad, den Navnkundige, der ikke kendte til Menneskefrygt. Han havde klaret sig, javel, men var det Meningen? han skulde have klaret Spørgsmaalet i Stedet for sig selv. Frygtløs skulde han have slynget de to Hyklere ind i Ansigtet: “Kun fejge og æreløse underordner sig ydmygt Erobreren”, eller, om det ikke var hans Mening, saa et klart Svar lige ind mod Hjertet af Tilhængerne: “Ja, det er sømmeligt at holde den Kontrakt, vi engang har paadraget os, ligegyldigt hvordan det er gaaet til, at vi har gjort det.” - Men han var knebet udenom og havde hyttet sig og var altsaa ikke den Fører, et ungt Hjerte kunde skænke sin Tro.

{S. 5}

Eli blev en moden Mand, før hint Svares Genialitet gik op for ham. Han holdt sig fjernt fra Nazarereren og hans Folk; han hørte en Dag om, at det var gaaet hans pure Ungdoms Lærer ilde, men det rørte ingen Streng i hans Hjerte. Han blev en flittig og hæderlig Mand, der passede sit Haandværk og betalte sin Skat, som hans Far før ham havde gjort. Men underlig nok, hvergang det nærmede sig Tiden for Skatteopkræverens Besøg, blev hint Jesus-Ord levende for Eli.

Og langsomt, langsomt begyndte han at forstaa, at Jesus ikke blot havde svaret snildt, men ogsaa, som saa ofte før, havde givet det Svar, der ikke blot slog til for Dagen i Dag, men slog til for Aartusinder. Et Ja eller et Nej havde klaret denne konkrete Situation, men Jesu Svar havde et langt dybere Sigte, det gjorde et skident Pengespørgsmaal i Nuet til et ophøjet Spørgsmaal om Sjæl og Evighed. Mens Juristens Love lader sig nøje med en plump Retfærdighed, der slumper sig til at afgøre Dagens Problemer, stillede Jesu Ord Menneskesjælen ind i den frugtbare Uvished, der alene fortjener Navn og Liv.

Som Eli blev ældre, skimtede han tydeligere Omridsene af de to vældige Riger, et fedtet Spørgsmaal af et Par Intriganter havde faaet Jesus til at løfte Øjnene mod. Eli saa et Par Linier, der tegnede sig, som der ikke havde nogen Mulighed for at tørne sammen, indtil et visst Punkt, hvor de pludselig krydsedes. Han forstod dette saadan, at han maatte være villig til at bøje sig for Kejsersens Krav, selv hvor det gik ud over ham selv, hans egen Beføjelighed og Ærgerrighed, bøje sig for Kejseren

{s. 6} just saa længe som denne ikke overskred sin Kompetence og formastede sig ind paa Guds Omraade. Men der hvor Mennesket følte, at nu allierede Kejseren sig med de Magter, der staar Gud imod, med Løgneren, med Uretfærdigheden, med Bespottelsen af det hellige, der tvang Lydigheden mod Gud Mennesket til Oprøret mod hans Fjende. Eli forstod, at hvis Kejseren vil holde sit og Guds Rige ude fra hinanden som to Magter, der ikke kommer hinanden ved, da er der blot Tale om Taktik - og om en Taktik, der maa gennemskues.

Han fandt den dybe, æggende og mod Martyriet drivende Sammenhæng, der laa i, at den Mand, der havde sagt: „Giv Kejseren, hvad Kejsersens er, og Gud, hvad Guds er”, var den samme, som havde lært sine Disciple at bede: “Dit Rige komme! din Vilje ske, som i Himlen saa ogsaa her paa Jorden”.

-
1. {...} indikerer sidetal i det originale, håndskrevne dokument.
 2. Ifølge Ordbog over det danske Sprog: person, som opvigler andre, især: søger at ophidse til uro, oprør osv. de, der vove at tale højt mod nogen.
 3. Ifølge græsk mytologi et snævert stræde mellem to uhyrer, som begge ønsker at opsluge søfolkene, som forsøger at sejle deres skibe gennem strædet.
 4. Det er ok. Skøjler kan, ifølge Ordbog over det danske Sprog, betyde: listig, snu, forsoren, lystig fyr; gavtyv.

sin Kjøerom, hvor Kjøerens er, og end, hvor end er,
Novelle

af
Kaj Munk

~~Nova~~ ~~Novellen~~ ~~hendes~~
Drenge var ikke mere end 17 Aar. Men det er mærk
oppe den Alder, da det kan køge kaldet i En. Og
det koge i Eli. I de skønneste hende kan kaldt
sig ved det den unge cheater fra Narneth, indend
hvert end, der kaldt fra hans Mund, skaldet sig til
at røre ved de Blomster, der hende kaldt hans troste
Ligene, naar han hende kaldt sig et Skind ved Lige.
I de skønneste hende Eli ikke kaldt i sit Hjem. Og
som skaldet det just ske, at da han skaldt kaldt ind
i Aften hende for at røre til sin Skat, at hans ikke
skaldet mere Frygt for ham, for han var skaldt i bedste
Bedste, da skaldt den lille smukke Decchius i Skien
for at opløse Skatten til Kjøerom, og Ede Far kommed
den kommed Ryg yderligere og skaldt sig med sine
skaldende Skindt hende ved kaldt til Dragkisten, hvor
~~deres~~
~~Drachman~~ den omhyggeligt aftalt og kaldt til Side
just til dette Gjemed. Sley og hans skaldt drumpen i
Døren og ved sig i Løben. For naar til hans skaldet
Decchius sig, og ikke een smykke den ham, ikke
een løstede Haanden til Sley. I de indvalgte Følle
fandt sig skaldet uden Kay i at røre Skat for den
Fremmede, for Hedringen. Oh, om han kaldt hende
vært aldele, om han kaldt hende kaldt andet røre
til at hende røre sig frem med Proportion til skaldet
Hvad vilde han ikke give for af ham at kunne for hende
nu til minde Problem: "Er det kaldt at give Kjøerom Skat?"

Den lille Eli var ikke den eneste, der havde efter Profeten
 af Nazareth. En kelig Skone af Folkets brude Dage, der
 anerkendte under det romerske ~~Tyranni~~ Tyranni og som ingen
 Tilbedelse havde af sine egne Forfædre, havde i en blødt
 Følelse været sig til denne nye ^{Parti} ~~Parti~~ i et
 Salgsbrev om, at hun var den, der havde været i
 Dage mere hængt af sig selv hos Messias, de mere
 skredes det til ^{hans} ~~hans~~ de Klæder og Drenge, der
 bekræftede sig som privilegerede til at tale om
 Folkets Røge. Der var Sabotage, som om Folkets
 Røge i, at alting var end Skyld kunde se om
 noget som muligt, og om, hvis Kirkelærer havde været
 opfundt denne Sagen, vilde have at den var det
 blinde Gode, der i hvert Fald var opfundt. Og det
 var Faisson, hvis Værten var Tænder, Indesluttede,
 Surtet og Foragt. Endelig var det Herodes, som
 foretrak Sagnet mellem de to Skole. Lidt var disse
 Partis enige om, men der eredes de, at både de som
 Nam være, de var de rødt. De var rødt i Fælles-
 skab. En kelig Rød og sammen med denne Opvigelse.
 De skred indet Skridt for at komme ham til Lids.
 Men fandt en ^{hæderfuld Hæder} ~~hæderfuld Hæder~~ imellem dem om, at man
 moeth kunne bringe ham bort fra den Kær midt
 mellem Sylla og Chrysdis, han kirkelid om
 smidigt? eller om rødt? i hvert Fald lykkelig
 havde formaaet at holde. Men moeth kunne bringe
 ham til en Philiboyen, det enten fik det jødiske
 Folk til at droppe ham eller dels Nere, Romerne,
 til at nethe den ubryggelige Opmerksomhed på ham.

3
I det Jættik, de Dreyer Eli havde forest samlet sig
med sammen til at træde frem for skæbner med
sit spørgsmål, dikkede Deputatøren for Færøerne og
~~Deputatøren~~ frem i Kjøringet. det var et led i Kjøringet
han fik Kvalme og Fostrokkkale, han tænkte: nu
gælder det min ^{hvor, hvor} egen Meters Liv. Ak, Kenija var
en vandrørende Skabne af Affabildet, selv Færøerne
Mathias formæde at undersøge at Skjørsplind i Jæt.
Kenija gæmte endog et lille Bæk, og Skabne dog ud med
Skanden som var for en Ligevand. det var dem en ^{en} ~~en~~
... og Lykke ... at vide om sørsøret en ^{spæde fornyelse} ~~spæde fornyelse~~
som den nyeordiske skaber. Denne spældne vare
Sandhedhed Tidene var jo ande ... Menster fik
Kjørgreje -- de søgte at bevare Skindet for at redde
Skindet, kikkito -- men her var endog en skand, det lyste
buds Vi i Sandhed og ikke hvid sig om nogen, ikke en
per denutiske Beson; netop af sønden en Besonshud vilde
det vare af endtørende Bekrædning at for en Udtale
til den Engulte, der i Jættikket endog Linderne i de
kjoer Samfundet: om det var tilladt at give Kjøerne
Skat eller ej.

Eli varde ikke at tænke. Han havde helt glemt i Jættikket
at det var hans eget spørgsmål. Han mærkede kun, at Rutton
var ledt med Forsvar for dødtvinsende Ubrugt. Han var
for de to nyeordiske Spørgere, der næppe orkede at bruge
Smilene Kjøerne om des bange skand, han var for Ubrugt,
der stod ubrugt, (Hæld ved Hæved). Så var han for
Ubrugt, hvis Skid skulde skand, netop søret =
delt grænkent nu de to Interviewere.

just sa lars som man ikke ~~forstod~~ ^{regnede} sig 6
Kompetence og formaaelse sig ind paa Sids Omraade.
Men det mest uventet felta, at en allerede Krigs-
sig med de Krigs, de staae Sids ind, med Krigs,
med Uretfardigheden, med Broddelsen af det hellige,
de mang Lydigheden med Sids henvendte sig opvart
med hans Fjende. I h. forstod, at hvis Krigs ind
holde sig og Sids Rige ind fra hinanden som to
Krigs, der ikke kommer hinanden ned, da er det blot
Tale om Taktik - og om en Taktik, der maa paa-
skeds. Han fandt den dybe, oppent og med ubetydelig
diverter Sammenheng, der var i, at den Krig, der hark
sagt: "Hvis Krigs, hvis Krigs ind, og Sids, hvis
Sids ind", var den samme, som hark lort sine
disciple at breds: "Dit Rige kommer! din Krig
ster, som i Himlen sta oppe her paa jorden!"

Kaj Munk.

To nyfundne Munk noveller set ud fra en litterær vinkel

Af Johan de Mylius

Kaj Munks historie eller "novelle" med titlen "Et Barndomsminde" er litterært set en risikabel affære: den går ind og genbruger en fortælling fra Ny Testamente om et mirakel, helbredelsen af synagogeforstanderen Jairus' datter ("Jairi datter"). Hvorfor risikabel? Fordi forlægget er en forkyndelse og kræver at blive troet, blive taget på ordet. Beretningen om den døde pige, der vækkes til live af Jesus, kræver, at man tror på, at det virkelig er sket, at det umulige har fundet sted, og den vil samtidig forkynde noget andet og mere, den forudsætter, at tilhøreren eller læseren gennem den indser, at Jesus har en kraft, som han må have fra Gud. At han altså enten er udsendt og udstyret med den kraft fra Gud eller selv er guddommelig. To krav i samme omgang. To beviser.

Sådan er det i sagens natur med en fortælling fra Ny Testamente. "Din tro har frelst dig!" lyder det flere gange i denne bog. Og det fortælles, for at du skal komme til den samme tro og blive frelst.

Men litteratur vil ikke tros på den måde. Litteratur er fiktion, digt og løgn eller en helt anden slags sandhed, der skal tilegnes, ikke tros. Den skal opleves på sine egne præmisser, ikke ved at være hægtet op på en anden virkelighed.

I Munks bearbejdelse af historien er der 3 lag, 3 positioner af tid, som begivenheden reflekteres i. Hændelsen er oplevet af et barn, der var bror til pigen, men den er fortalt på betydelig afstand, af drengen, da han blev gammel og selv var omgivet af børn og børnebørn. Og derimellem er der en tredje position, tidspunktet, hvor pigen alligevel dør efter nogle års forløb. Størstedelen af historien er den gamle mands fortælling om, hvad han som dreng oplevede.

Og hvad oplevede han så? Han oplevede sine forældres indbyrdes forskellige reaktion på søsterens død, og han husker sin egen vrede, angst og trods. Han husker, at Jesus kom, og at han et kort øjeblik så på ham, og at der i det blik lå en kraft. Men selve opvækkelsen fra døden oplevede han ikke, og den genfortælles heller ikke. Det hele handler om reaktioner, om tilstande af fortvivelse, afmagt, desperation. Selve døden og det, der fulgte, fortælles der intet om, heller ikke om miraklet. Pointen ligger i den indre forvandling: da pigen dør tre år senere, pyntes

der op og synges lovsange. For nu ved de alle, at Jesus er herre over døden. Miraklet er hverken beskrevet eller bevist, der er sket noget, som har ændret deres opfattelse af døden. Fortællingen er da ikke en mirakelfortælling, men et vidnesbyrd om en indre forvandling. Det er genopstandelsen. Altså ikke en legende, ikke en forkyndelse, men en forskydning i tid, sted og virkelighed. På den måde mere litteratur, mindre bibel.

Men Munk er ikke alene om at have lavet litteratur ud af denne tekst. Det har også Harald Kidde, som bedst kendes for sine romaner (især *Age og Else*, 1902-03, og *Helten*, 1912). Kidde udgav to samlinger af en slags legender, *Sindbilleder* (1900) og *Luftslotte* (1904). I den sidste finder man fortællingen "Jairi Datter". Det er en helt anden historie. Den handler om den døde piges mor, hendes fortvivelse og oprør mod døden og hendes konfrontation med Jesus. Jesus er her en moderne humanist, som stiller spørgsmålet til moderen: vil det være retfærdigt mod de andre mødre, der mister et barn, hvis jeg hjælper dig og kun dig? Og så giver moderen slip.

På en vis måde ligner den genfortælling H.C. Andersens "Historien om en Moder", hvor døden stiller moderen over for et valg, hvor hun må give slip, så døden går bort med hendes barn, ind i "det ubekendte land". Det er et afkald - stillet over for Guds uudgrundelige vilje. Hos Kidde er Jesus blevet til en moderne humanist, der argumenterer og diskuterer - og diskuterer sig selv væk.

Kaj Munk har kendt Harald Kiddes fortælling. I en prædiken til 24. søndag i trinitatis (medio november) over teksten fra Lukas kap. 8, vers 40 og ud (miraklet fortælles i noget ændrede versioner hos Markus og Matthæus) siger Munk: "Harald Kidde har taget Miraklet i Dag op til Behandling, men dertil siger jeg: Det tjener Jesus til stor Ære, at han lod sit gode Hjerte løbe af med sig og ikke gav sig til at overveje hvad der var klogt og rigtigt, men bare hjalp, naar han kunde det, instinktivt og umiddelbart forvisset om, at det rigtige dog var at hjælpe. Og dernæst lærer alle Mennesker til alle Tider, ogsaa vi [os] her i Dag i Kirken, at Jesus er Livets og Dødens Herre, og ingen, der for Alvor henvender sig til ham, gaar uhjulpent bort, i hvad det saa end er for en Vanskelighed; thi han hjælper enhver, for hvem det er Alvor" (KMs prædikener, id-nr. Px-31, <http://arkiv.kajmunk.aau.dk/documents/1992>).

Hvor Harald Kidde vil have frem, at det, der ikke kan ske for alle, heller ikke bør ske for en enkelt, vil Kaj Munk (i prædikenen) netop overbevise sine tilhørere om, at hjælp og bønnehørelse kommer til enhver, der for alvor beder om det - hvorved

han glider fra spørgsmålet om opvækkelsen fra de døde over til hjælp og bøn-hørelse i abstrakt almindelighed.

Man kan så spørge, om Munk ikke netop derved forflygtiger budskabet og viger uden om den kerne, som han dog selv giver liv på scenen i Ordet? Eller skulle man måske sige, at fiktionen levendegør, mens prædikenen i god folkekirketil går uden om den varme grød? Måske er novellen så i virkeligheden tættere på det, sagen drejer sig om, end prædikenen?

Hvorvidt prosastykket "Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er" bør kaldes en novelle, kan diskuteres. Snarere kunne det kaldes en fikcionaliseret refleksion over den kendte episode fra Ny Testamente, Matthæus kapitel 22, vers 15-22, hvor farisæerne og herodianerne sætter en fælde for Jesus, idet de prøver på at få ham til at sige, at Guds lov ikke er kejserens lov, og at det altså ikke er i følge Guds lov at underkaste sig den romerske besættelsesmagt, dvs. betale skat til kejseren. Hvorved han ville have dømt sig selv.

Fiktionen er, at en ung mand, der er optændt af trang til modstand mod kejseren, overværer den for os kendte scene og bliver skuffet over, at Mesteren smutter udenom og ikke sætter Guds lov over kejseren. Men senere indser han "dybden" i Mesterens svar, at dér, hvor kejserens bud går imod Guds bud, er det Guds bud, der gælder. Mesteren har altså ikke bøjet Guds bud ind under kejserens, men har suspenderet "dommen", indtil kejseren overskrider, hvad hans jurisdiktion kan gøre krav på.

Nu er der jo ingen, der kan være i tvivl om, at Munk har den aktuelle tyske besættelsesmagt i tankerne. Hans fiktion har til formål at sige, at Guds bud har første prioritet, men svaret holdes hen i foreløbigheden: vent lige og se, om kejseren (tyskerne) overskrider grænsen mellem de to (lutherske) "herredømmer", det verdslige og det åndelige. En udfordring, der venter på at blive aktualiseret.

Munks fortolkning af bibelstedet er ikke i overensstemmelse med den skelnen mellem det jordiske og det guddommelige, som er kernen i Jesu svar. Munk læser - naturligvis - sin egen tids, besættelsetidens spørgsmål ind i scenen og giver et svar, som ikke er en skelnen, men en skjult advarsel om, at der er en rød linje, som magtens udøvere ikke må overskride. Konfrontationen er midlertidigt suspenderet, men lurer i horisonten.

Dramaet i Munks fiktion er bundet op på den oprørske drengs ønske om, at Mesteren skal udfordre og undsige romerne/besættelsesmagten. I bibelteksten er det de skriftkloge og fromme, der vil lokke Jesus til at undsige kejseren for dermed at få ham arresteret og dømt.

Det er to forskellige interesser, der driver den for de to teksters fælles intrige.

Konklusionen i Munks version er derfor en ganske anden end den, der fremgår af grundteksten.

Dertil kommer, at Munk i denne fiktion taler ind i en tid, hvor samarbejdet med "kejseren", underkastelsen og lydigheden var officiel politik.

I den samtidige virkeligheds verden var der på dette tidspunkt (prosastykket er fra 1941) ingen "dreng" fuld af oprørstrang, der ventede på kirkens/Jesu/Mesterens signal til modstand. Konflikten er og bliver en mulighed, men kun i teorien. En teori, som Munk ikke ville have mødt større forståelse for netop da.

Litterært set holder fiktionen sig ikke til sine egne vilkår. I mange referencer undervejs i beretningen er det mere end tydeligt, at fiktionen overlejres af en nutidig fortælleposition. Det er anvendt bibelfortælling, nutiden sætter rammen og udløser svaret. Forlæggets pointe har ingen interesse i og for sig. "Novellens" pointe har ikke rod i Matthæus. Den har rod i Munk selv og i et spørgsmål til hans tids kirke.

Fortællingens svar viste sig som bekendt ikke at kunne holde ret meget ud over 1941. Munk svarede ikke længe efter på Jesu vegne og betalte prisen for sit svar.

To nyfundne Kaj Munk noveller og deres politiske ramme

*Af Søren Dosenrode,
Kaj Munk Forskningscentret, Aalborg Universitet*

I 2021 erhvervede Kaj Munk Forskningscentret ved Aalborg Universitet to hidtil upublicerede noveller fra Kaj Munks hånd. De var blevet sendt til Nationaltidende af Munk, men var ikke blevet trykt, hvorfor? Dette vil dette bidrag se nærmere på, idet de politiske rammer, udenrigsk- og indenrigsk analyseres.

I forhold til de fleste andre lande Tyskland besatte under 2. Verdenskrig som fx Norge og Nederlandene, fik Danmark en mild besættelse i dræbte, sårede, ødelagte byer og infrastruktur⁵. I modsætning til de fleste andre besatte lande forblev administrationen af Danmark på danske hænder. Frem til 29. august 1943 sad der en samlingsregering, og Rigsdagen fungerede. Da regeringen trådte tilbage den 29. august blev forvaltningen overtaget af departementscheferne, og den tyske indblanding steg betydeligt. Med Kaj Munks ord herskede der derefter ”Krigsretstilstand”. For at besvare det indledende spørgsmål, introduceres den politiske situation under første del af besættelsen, udenrigsk- og indenrigsk. Derefter vil ’censur’ kort blive nævnt, før artiklen analyserer censuren af Kaj Munk, eller hvorfor Kaj Munks to noveller ikke blev trykt.

Udenrigske rammer⁶

Den 9. april blev Danmark angrebet af Tyskland, og overgav sig efter få timers kamp. I sit svar på Den tyske Regerings memorandum, afleveret 9. april om morgenen, svarede den danske regering bl.a. at ”Den [regeringen] har bemærket sig, at tyske Troppers Betrædelse af dansk Jord ikke er sket i fjendtligt Sindelag, samt at den tyske Rigsregering ikke gennem sine Forholdsregler har den Hensigt, nu eller i Fremtiden, at antaste Kongeriget Danmarks territoriale Integritet eller politiske Uafhængighed⁷.”

Dette er det såkaldte ’løfte fra 9. april’, der bl.a. medførte, at Danmark ikke fik indsat en tysk besættelsesadministration og at dansk lov og ret – stort set – gjaldt. Selvom det diminutive danske forsvar fortsat bestod, frem til 29. august 1943, hvor det blev afvæbnet, var Danmark besat af en overlegen tysk styrke⁸.

Dette betød, at Den danske Regering fortsatte sit virke, idet den forsøgte at føre landet så lempeligt igennem krigen som muligt, og idet den de første år anså en tysk sejr som uundgåelig. Dette er med til at forklare den meget forsigtige samarbejdspolitik, der blev ført frem til 29. august 1943, og også den selvpålagte censur, der vil blive omtalt nærmere nedenfor. I øvrigt lykkedes det regeringen over for den tyske, at slå fast, at al forbindelse mellem Tyskland og Danmark skulle gå igennem Udenrigsministeriet med andre ord, ad de kanaler, der bruges imellem suveræne stater. Det tyske ønske om, at der skulle udpeges tyske 'forbindelsesofficerer' til hvert af de enkelte ministerier, blev afværget⁹.

Hvorfor ønskede Tysklands leder, Hitler, at angribe Danmark og Norge? Branner nævner tre årsager¹⁰. For det første var angrebet på Vesteuropa blevet udsat, hvad der medførte en mangel på dynamik på krigsskuepladsen¹¹. Dette medførte, for det andet, at man måtte forudse en længerevarende krig, hvor økonomisk krigsførelse ville få større vigtighed, og herunder bl.a. adgang til jernmalm til den tyske våbenindustri. Endeligt, for det tredje, ville en britisk-fransk besættelse af Norge medføre strategiske problemer for Tyskland.

Som det ses, var det Norge, der var i fokus, ikke Danmark, dette er med til at forklare, hvorfor Tyskland gik med til den forholdsvis milde besættelsesordning, det gjorde. Dertil kommer, at et fredeligt Danmark ikke krævede så mange ressourcer at holde besat, og at det danske landbrug og den danske industri ville kunne levere fødevarer og andre varer til Tyskland¹².

Indenrigske rammer

Den 10. juli 1940 blev der dannet en samlingsregering med Thorvald Stauning som statsminister. Socialdemokratiet havde 9 ministre, Det Radikale Venstre 3, Venstre 3 og Det Konservative Folkeparti 3. Ministrene fra Venstre og Det Konservative Folkeparti havde ingen ministerområder, var altså en form for titulærministre. Regeringen indledte aktiv samarbejdspolitik med Tyskland. Som anført var en årsag til dette realpolitisk: Det så ud, som om Tyskland stort set havde vundet krigen. Regeringen godkendte udenrigsminister Scavenius' erklæring om ” [...] de store tyske sejre, der har slået verden med forbavselse og beundring”¹³.

Dette var de politiske rammer, regeringen havde at manøvrere sin samarbejdspolitik inden for. Derfor var en åbenmundet presse ikke noget, regeringen ønskede, og der blev indført censur, eller rettere censuren blev strammet, selvom censur

var og er forbudt, jf. samtlige danske grundlove siden den første, dette gælder også Grundloven af 1915, der var gældende under 2. Verdenskrig. Paragraf 84 lyder: ”Enhver er berettiget til paa Tryk at offentliggøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre forebyggende Forholdsregler kan ingen Sinde paa ny indføres.”¹⁴

Censur

Censur er så gammel som den trykte presse. Censur er¹⁵ : ”[...] en handling, hvor der føres kontrol med ytringer eller formidlingsprodukter, så de tilbageholdes eller redigeres, før de når modtageren. Censur finder ofte sted ud fra politiske eller moralske hensyn. Formidlingsprodukter dækker typisk over værker som film, musik, artikler og lign. Værker betragtes som ytringer i Grundlovens forstand, og derfor kan censur anses som en indskrænkning af ytringsfriheden.”

Censur behøver altså ikke være vedtaget af regering og parlament i form af en lov. Censur er kontrol med ytringer, så de ikke kommer frem til offentligheden. Og netop dette er tilfældet både under 1. Verdenskrig, hvor det drejede sig om ikke at kompromittere dansk neutralitet, men også i sidste del af mellemkrigsårene, hvor Tyskland ikke skulle provokeres, og i særdeleshed under 2. Verdenskrig, hvor landet var besat og regeringen gik en balancegang¹⁶.

Munk og censuren¹⁷

Allerede i mellemkrigsårene blev Kaj Munk censureret. En af de første gange, måske dén første gang var, da teatercensoren forbød opførelsen af ’Sejren’ i 1936, efter pres fra det italienske gesandtskab, da diktatoren mindede om den italienske diktator Mussolini¹⁸, og også i 1939, hvor den planlagte opførelse af ’Han sidder ved Smeltediglen’ i Sønderborg ikke bliver til noget, efter den socialdemokratiske justitsminister K. K. Steincke har lagt pres på teatret dér¹⁹.

Da krigen kom, blev Munk først grebet af skuffelse, han anlagde en ’det er for sent nu attitude’, der dog hurtigt ændrede sig til en ’nu skal der handles holdning’. Måden, Munk handlede på, var ved at skrive i aviserne, skrive dramatik og ved at holde foredrag, specielt vinteren og foråret 1941-1942 var en aktiv periode for ham. Resultatet var, at ’man’ blev opmærksom på Munk. Udenrigsminister Scavenius forsøgte – forgæves – at få kirkeminister Fibiger til at neddæmpe

Munk. I et længere brev fra 23. marts 1942 skrev Scavenius bl.a.²⁰:

”[der er] fra tysk Side overfor Udenrigsministeriet blevet fremført alvorlige Klager over danske Personligheder, der i Skrift eller Tale har udfoldet en Virksomhed²¹, som er egnet til at skade forholdet mellem Danmark og Tyskland [...]. Blandt navnene forekommer bl.a. ogsaa Forfatteren, Pastor Kaj Munk.”

Scavenius' tiltag blev uden succes. Et år senere er situationen eskaleret så meget, at der i Udenrigsministeriet fremstilles et ”Resumé af de Tilfælde, hvor Udenrigsministeriet har måtte gribe ind i Anledning af Pastor Munks publicistiske Virksomhed.” Det blev i Udenrigsministeriet overvejet om Munk kunne blive tiltalt med henblik på at blive afskediget, men tanken blev opgivet²².

Det er ikke muligt at behandle alle de mange tilfælde, hvor Munk blev censureret, men man kan iagttage en gradvis stramning allerede fra 1940 fx i en korrespondance mellem Nationaltidendes redaktør Aage Schoch²³ og Munk, hvor man kan følge, hvorledes censuren af Munk tiltager, hvor også Munks prædikener censureres af Udenrigsministeriets ’Pressebureau’, indtil der blev nedlagt forbud mod at bringe Munks bidrag²⁴.

Der er tale om en generel tendens i forhold til Munk, som det ses i et brev fra Dansk Samlings leder Arne Sørensen (og udgiver af Nyt fra Dansk Samling) til Munk, hvor Sørensen i et brev af 27. juli 1941 fortæller om en samtale mellem sig selv og udenrigsministeriets direktør, Svenningsen og kontorchef Eskelund. De to sidstnævnte argumenterede for, at det er bedst for Danmark, hvis Sørensen og Munk ”holder mund”²⁵.

Denne censur fortsatte, og tiltog, som et brev fra Jyllands-Postens redaktør Lasse Egebjerg, der 1. september 1943 fortæller Munk, at Udenrigsministeriet har forbudt Jyllands-Posten at publicere Kaj Munks bidrag²⁶. Munk blev altså bundet på hænder og fødder af censuren, den danske censur.

Afslutning

Først blev Munks artikler, så prædikener og dramaer censureret for til sidst at blive helt forbudt. Målet var at gøre Kaj Munk tavs. De to noveller fra sidste del af 1941, som gengives i dette særnummer af Munkiana, kan let ses som Munks forsøg på at blive publiceret, vedblive med at være til stede i pressen; hvis artikler og prædikener stoppes, så måske en ny genre, novellen? Men (selv-)censuren virkede, og Schoch skrev i et brev af 22.11.1941, at ”Bestyrelsen har givet mig bestemte Direktiver [...]”. Her har vi så en sandsynlig årsag til at der dukkede to

upublicerede noveller op, 80 år efter Kaj Munk skrev dem; selv 'venligtsindede' aviser turde eller kunne ikke publicere Munks bidrag under besættelsen uafhængigt af indholdet, navnet Kaj Munk var nok.

I den konkrete situation, havde Schoch fået to noveller tilsendt. Den ene 'Et Barnsminde' var, i min læsning, upolitisk, den anden, 'Giv Kejseren, hvad Kejserens er' kunne let læses politisk, men risikoen var for stor. Så med 80 års forsinkelse får vi lejlighed til at læse Munks to noveller i dag.

I skrivende stund raser der igen krig i Europa. Ukraine er blevet overfaldet af Rusland, og censur er igen blevet indført. Sandheden er altid krigens første offer.

Litteraturliste

Andersen, K. E. & Øhrstrøm, P. (2021). Jøden Jesus, i Munkiana nr. 69, 2021.

Blüdnikov, B., Elbjørn, K., og Jensen, H. G. (red.). (2012). Opgøret om vor samtidshistorie, Peter la Cours Forlag.

Branner, H. (1987). 9. april 1940 – et politisk lærestykke? Jurist og Økonomforbundets Forlag

Britannica <https://www.britannica.com/topic/censorship/History-of-censorship>

Den store Danske Encyklopædi (u.å.) <https://denstoredanske.lex.dk/censur>

Dosenrode, S. (2010). Freedom of the Press – On Censorship, Self-censorship, and Press Ethics, Nomos.

Dosenrode, S. (2014). Kaj Munk, Folkekirken og Modstanden under Besættelsen, i Dosenrode, S., Iversen, H. R., og Lodberg, P. (red.). Kaj Munk og Teologien, Nyt Nordisk Forlag.

Dosenrode, S. (2020). Kaj Munk, Arne Sørensen og Dansk Samling, i Munkiana nr. 68, 2020.

Helstrup, S. (2010). Truslen mod Danmark. Regeringen og de militære chefers trusselsopfattelse, Museum Tusulanum

Grundloven af 1915. (u.å.). <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/danmarks-riges-grundlov-af-5-juni-1915/>

Grænseforeningen. (u.å.). 1940 Erik Scavenius' erklæring af 8. juli 1940, leksikon. <https://graenseforeningen.dk/om-graenselandet/leksikon/1940-erik-scavenius-erklæring-af-8-juli-1940>

Hillingsøe, K.G.H. (2003). Det danske forsvar april 1940 til 29. august 1943.

Det Krigsvidenskabelige Selskab. <https://www.krigsvidenskab.dk/emne/det-danske-forsvar-april-1940-til-29-august-1943>

Legal Desk. (u.å.). Censur. <https://www.legaldesk.dk/artikler/censur>

Lidegaard, B. (2003). Overleveren. Dansk udenrigspolitisk historie, bd. 4. Gyldendal.

Wendt, F. (1966). Besættelse og Atomtid, Danmarks Historie bd. 14, Politikens Forlag

-
5. Antallet af dødsofre som følge af krigen lå på omkring 8.000, deraf 2.685 i Danmark, resten i udlandet herunder omkring 2.000 danske søfolk, der sejlede for de allierede og 600 danske, der døde i kz-lejrene. Dertil kan lægges 2.000 danskere, der faldt i tysk krigstjeneste, mest i Waffen-SS.
 6. En god generel oversigt findes hos Lidegaard (2003) og en præsentation af trusselsopfattelserne findes hos Helstrup (2010).
 7. Citeret i 'Den danske regerings svar på det tyske memorandum 9. april 1940' danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet, u.å.
<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/den-danske-regerings-svar-paa-det-tyske-memorandum-9-april-1940/>
For en redegørelse se Wendt (1966) ss. 11-96.
 - 8 For en kort introduktion til det danske Forsvar under 2. Verdenskrig se Hillingsøe 2003.
 - 9 Wendt (1966), ss 79
 - 10 Branner (1987), ss. 43-44.
 - 11 Perioden september 1939 til maj 1940 betegnes ofte som 'spørgelseskrigen' på Vestfronten eller Phoney War på engelsk, på tysk Sitzkrieg, da der, selvom der var erklæret krig, ikke var megen militær aktivitet.
 - 12 Var det rigtigt ikke at optage kampen reelt den 9. april 1940? Var samarbejdspolitikken realistisk og fornuftig, eller æreløs? Disse spørgsmål diskuteres stadigt, og fronterne er skarpt optrukne.
Se fx Blüdnikow, Elbjørn og Jensen, 2012.
 - 13 Grænseforeningen.
 - 14 Grundloven af 1915, paragraf 84.
 - 15 Legal Desk.
 - 16 Se fx Britannica (u.å.), Den Store Danske Encyklopædi (u.å.), Dosenrode (2010), Dosenrode 2014 og Andersen og Øhrstrøm (2021).
 - 17 For uddybende litteratur se fx Dosenrode (2010) og Andersen og Øhrstrøm (2021).
 - 18 Andersen og Øhrstrøm (2021), side 43.
 - 19 Berlingske Tidende, 20. januar 1939.
 - 20 Rigsarkivet (RA). (Kirkeministeriet), J. No. 84.0.7./4.
 - 21 RA (Udenrigsministeriet), J. No. 84.0.7/4a.
 - 22 Dosenrode 2014, side 105.
 - 23 Aage Schoch var ansvarshavende redaktør for Nationaltidende og senere medlem af Frihedsrådet.
 - 24 Korrespondancen strækker sig fra midten af 1930'erne og indtil Schoch blev tvunget til at gå af som redaktør, medio 1942.
 - 25 Dosenrode, Søren (2020) side 65, note 59.
 - 26 Kaj Munk Forskningscentret (KMF) 45.16.04.

To noveller om livssyn og tro

Af Peter Øhrstrøm

Sidst på efteråret 1941 var Kaj Munk for alvor kommet i censurens søgelys. Det samme gjaldt Aage Schoch, som var redaktør af Nationaltidende, modstandsmand og senere medlem af Frihedsrådet. Det var aftalt mellem de to, at Munk skulle have sine prædikener trykt i Nationaltidende.

Sandsynligvis for at slippe lettere igennem eller måske udenom censuren besluttede Munk i november 1941 at forsøge sig med at behandle prædiketeksterne i et novelleformat. Vi kender to sådanne digteriske bearbejdnings af prædiketekster fra Munks hånd (begge udgives i dette særnummer). Munk præsenterede ideen om det nye format i et brev dateret den 13. november 1941, hvor den venskabelige tone mellem Schoch og Munk er meget tydelig:

Kære Schoch,

Tak for Samtalen, der bekræftede for mig Deres flinke Ord, da jeg i sin Tid tilbød Dem at forlade Bladet: „De og jeg er solidariske.”

Her er min første Novelle, og det træffer sig da saa uheldigt (eller entscheidend), at denne Søndag har Kirkeårets mest udæskende Text. Næste Søndags er betydeligt mere indadvendt. Jeg vil overlade til Dem at afgøre, om vi skal begynde nu paa Søndag med Novellen her – eller vi skal vente til næste Søndag; det er da Jairus' Datters Opvækkelse fra Døde.

Med Haandslag til Manden i Brændingen

Deres hengivne

Kaj Munk

Den tekst, som Munk betegnede som kirkeårets ”mest udæskende”, er teksten til den 23. søndag efter Trinitatis efter første tekstrække, Matt. 22,15-22, om skatens mønt. Den følgende søndag prædikes der over Matt. 9, 18-26, som handler om dødeopvækkelsen af Jairus' Datter – en tekst som med Munks ord må siges at være mere ”betydeligt mere indadvendt”. Munk skriver i 1941 noveller om begge prædiketekster, og den ene af novellerne vedlægges brevet af 13. november 1941, mens den anden må have været sendt senere til Schoch.

Desværre kan vi ikke med fuld sikkerhed sige, hvilken af de to noveller, der vedlægges brevet af den 13. november 1941. Man må dog sige, at det virker noget

usandsynligt, at den vedlagte novelle skulle være den, der drejer sig om skattens mønt. I givet fald ville der jo ikke være nogen god grund til at nævne den følgende søndags prædiketekst. Hvis derimod den vedlagte novelle er den om Jairus' datter, vil det give rigtig god mening at nævne, at den vedlagte novelle angår den følgende søndags prædiketekst og at nævne muligheden for af den grund at vente en uge med at bringe novellen i avisen.

Hvis denne vurdering holder, er "Et Barndomsminde" Munks første novelle over en prædike-tekst²⁷. Det er en version af Bibelens beretning om Jairus' datter, som Jesus opvækker fra de døde. Men hos Munk lægges beretningen i munden på en voksen fortæller (yngre bror eller søster til den datter af Jairus, som prædiketeksten handler om). Som gammel mindes fortælleren det, der skete, da hun eller han var bare 4 år. Det er en meget smuk beretning om barnets oplevelse af miraklet og om Jesus som livets og dødens herre. Det er et højdepunkt i historien, da barnet ser Jesu ansigt. I det hele taget udtrykker historien den optagethed af Jesus, som er typisk for Munk og for hans kristendomsforståelse.

Der er ingen tvivl om, at beretningen om Jairus' datter, var vigtig for Munk. I Vedersø Kirke den 23. november 1941 prædikede han om "lille frk. Jairus" og "livets mester". Og i et ufærdigt manuskript til en anden prædiken over denne bibeltekst skrev Munk: "Min Jesus er Lyset og Livet — det opdagede nok Hr. og Fru Jairus — alt saa mørkt ud for dem, for Døden havde holdt sit Indtog hos dem — men Kristus kom med Lyset og Livet. Den lille Pige hentede han tilbage fra Nattens Rige."²⁸ Fortælleren i novellen har dette barndomsminde med sig gennem sit liv, som noget helt afgørende og værdifuldt, der kunne give livet mening og retning.

Mens fortællingen om den mirakuløse dødeopvækkelse af Jarius' datter tilsyneladende har været relativt let for Munk at skrive, fordi der var tale om kernestof for ham, dvs. et tema, som han ofte vendte tilbage til, var det anderledes med novellen om skattens mønt. Som nævnt så han denne tekst som en stor udfordring – en potentiel anstødssten for troen.

Munk fortæller i sin novelle om Eli, der som teenager fulgte Mesteren, Jesus af Nazareth – om end lidt på afstand. Eli er til stede, da farisæerne og herodianerne forsøger at lokke Jesus i en fælde med spørgsmålet: Er det tilladt at give Kejseren skat? I første omgang begejstres Eli over retorikken i mesterens svar om at give kejseren, hvad kejserens er, og Gud, hvad Guds er. For på denne elegante måde undgår Jesus jo at falde i fælden. Kejseren skulle have, hvad der er hans – hverken mere eller mindre! Men i anden omgang bliver den unge Eli alligevel lidt skuffet. Ville det ikke have været meget bedre, hvis Jesus havde talt besætterne og medlø-

berne klart og direkte imod i stedet for at svare så gådefuldt. Derfor trækker Eli sig fra mesterens følge, og Munk lader os først møde ham igen flere år senere, hvor han har set, hvordan det gik Jesus. I sin modne alder indser Eli, at pointen i det svar, som mesteren havde givet til farisæerne og herodianerne, var meget dybere, end han som ung havde troet. Der er ganske rigtigt situationer, hvor man må sige kategorisk fra over for kejseren. Men det handler ikke om penge og skat. Men hvis kejseren allierer sig med ”de Magter, der staar Gud imod, med Løgnen, med Uretfærdigheden, med Bespottelsen af det hellige”, så må man sige fra – uanset hvad det koster. For mesteren selv havde det kostet livet at gå imod løgnen og det onde. Eli forstår i sin modne alder, at det er den sidste del af svaret, der er det afgørende. Jesu svar havde – som Munk formulerer det – gjort ”et skident Penge-spørgsmaal i Nuet til et ophøjet Spørgsmaal om Sjæl og Evighed”.

I sin prædiken til 16. november 1941 om skattens mønt forholdt Munk sig yderligere til, hvad kejseren med føje kan kræve af os:

Meget kunde han kræve af os: vore Penge, vor Arbejdskraft, vor Ungdoms bedste Aar, vor Førlighed, vort Liv.- Men krævede han af os, at vi skulde kalde sort for hvidt, Tyranni for Frihed, Løgn for Sandhed, Overgreb og Vold for Retfærdighed, saa svarede vi ham: Der staar skrevet: Du skal ikke have andre Guder for mig. - Og forlangte han det anden Gang, svarede vi: Der staar videre skrevet: Du skal ikke misbruge Herren din Guds Navn.

Lad ham komme med sine Løver og Tigre, sine Galger og Baal. De Kristnes Blod er en Udsæd, hed det allerede i Old-kirken. Vi sejrer ved vor Død. Man bør adlyde Gud mere end Mennesker.

Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er. Den Kristne har sit Hjem i begge de to vældige Riger. Men sker det, at de støder sammen, da ved han strax, til hvem han pligter mest.²⁹

Kaj Munk selv fandt stor inspiration i kaldet til at afsløre besættelsesmagtens løgn og ondskab. Blandt de løgne, som han vendte sig imod og opfordrede danskerne til at protestere imod, kan man fremhæve den nazistiske jødeforfølgelse. Men var danskerne overhovedet interesserede i at høre sandheden? Munk lagde ikke fingrene imellem i sin prædiken om skattens mønt:

Den Gudstjeneste, der er bange for Sandheden, er Satanstjeneste. Og Sandheden er ikke rolig og værdig og ophøjet. Den bider og river og slaar. Sandheden er ikke noget for forsigtige Folk. De skal ikke have Sandhed, men Sofa. Hvad

er det for et meningsløst Krav til Kirken om Forsigtighed. Var Kristus forsigtig? var Martyrerne forsigtige?³⁰

Tidligere samme år havde Kaj Munk prædikedet i Vor Frue Kirke i Aalborg på kongens fødselsdag den 26. september. Her lød der en lignende opsang til danskerne, der foretrak at hvile på sofaen fremfor at bekæmpe løgner og ondskaben:

Hvad skal vi sige til sligt fra Herrens Hus? Forbandelsen vil ramme hver den, der sover videre, naar Herren har blæst i sin Lur. Forbandelse over den, der svigter paa Alvorens Dag! Forbandelse over alt det i os, der af Magelighed og Fejghed gaar paa Akkord med det onde og sidder med Hænderne i Skødet, mens Uretten breder sig!³¹

Der er nok ingen tvivl om, at det var udsagn af den slags, som gav Kaj Munk problemer med censuren i en sådan grad, at det blev svært for ham at bruge aviserne som talerør. Sandsynligvis var hans undsigelse bl.a. af jødeforfølgelsen i hans prædiken i Københavns Domkirke den 5. december 1943 også medvirkende og måske endda udslagsgivende for mordet på ham den 4. januar 1944.

På den anden side vidste han, at generationer af kristne ligesom mesteren selv havde måttet betale med deres liv, hvis de ville holde fast ved deres tro. I novellen om skattens mønt erkender Eli som en moden mand det samme, og han forstår, at denne konsekvens også lå i mesterens svar til farisæerne og herodianerne.

Fælles for de to noveller er, at troen tænkes sammen med livsforløbet. I begge tekster tænkes der tilbage på troen og dens udfordringer igennem livet. Eli følger som ung begejstret mesteren, men bliver skuffet og forlader ham. Dog er centrale dele af Jesu budskab stadig i ham og som voksen bliver sammenhængen klarere for ham, og han finder troen igen. Fortælleren i ”Et Barndomsminde” har barndomsmødet med Jesus med sig gennem hele sit liv – og kan tage mindet frem som en værdifuld skat, når tvivlen melder sig.

Det er let at se lighedstræk mellem Kaj Munks eget forhold til troen og de aspekter af troens rolle i livshistorien, som beskrives i de to noveller. Det er tydeligt, at selv om Munk havde dybe kriser i sit trosliv – kriser præget af tvivl om selv det mest fundamentale i den kristne tro, så bar han alligevel en barndomstro med sig fra sin lollandske opvækst. Ligesom hos den modne Eli viser det sig, at der ud af barndoms- og ungdomstroen hos den modne Kaj Munk fremstår en trosmæssig afklaring, der bliver afgørende for hans stillingtagen i de kritiske år under besættelsen.

-
27. Det lader til, at Munk allerede som gymnasiast forsøgte sig med mindst en novelle i skolebladet, SUT.
(Denne information skylder jeg Jette Madsen.)
28. Munk, Kaj. Prædiken til 24. S.e.T., <http://arkiv.kajmunk.aau.dk/documents/1992>
29. Krigens Prædikener, Aalborg Universitetsforlag 2021, side 251.
30. Ibid., side 252.
31. Ibid., side 203.

Jon Høgh:		
Introduktion		4
Kaj Munk:		
Et Barndomsminde		7
Kaj Munk:		
Et Barndomsminde - den håndskrevne novelle		10
Kaj Munk:		
Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud hvad Guds er		15
Kaj Munk:		
Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud hvad Guds er - den håndskrevne novelle		19
Johan de Mylius:		
To nyfundne Munknoveller - set ud fra en litterær vinkel		25
Søren Dosenrode:		
To nyfundne Munknoveller - og deres politiske ramme		29
Peter Øhrstrøm:		
To noveller om livssyn og tro		35

978-87-972313-2-6

9 788797 231326